

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

МАТЕРІАЛИ

XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Національна академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Науково-дослідна лабораторія психології навчання
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Кафедра психології Херсонського державного університету
Кафедра педагогічної та вікової психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Криворізький державний педагогічний університет
Жешівський університет (м. Жешів, Республіка Польща)
Association pour la Promotion des Sciences et des Innovations
(м. Париж, Франція)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

МАТЕРІАЛИ

XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

23 квітня 2025 року

**Кам'янець-Подільський – Київ – Херсон – Дніпро – Кривий Ріг – Жешів –
Париж, 2025**

УДК 159.9.07
ББК 88.3я431
А 43

Рецензенти:

Я.О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

У. Груца-Мьонсік – професор надзвичайний, доктор габілітований суспільних наук, Жешівський університет, м. Жешів, Республіка Польща

Міжнародна редакційна колегія:

С.Д. Максименко, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна (головний науковий редактор); **Л.А. Онуфрієва**, доктор психологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна (головний редактор); **Dr Beata Anna Piechota**, Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie, Polska (заступник головного редактора); **Станіслав Клімовський**, кандидат юридичних наук, віце-президент Асоціації з підтримки науки та інновацій, Франція (заступник головного наукового редактора); **Віктор Массот Моріс**, Phd, виконавчий директор Асоціації з підтримки науки та інновацій, Франція; **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, Інститут педагогіки, Жешівський університет, Республіка Польща (заступник головного редактора); **Радослав Маліковський**, доктор соціологічних наук, Жешівський університет, Республіка Польща (заступник головного наукового редактора); **Н.І. Тавровецька**, кандидат психологічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна; **З.М. Мірошник**, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології, Криворізький державний педагогічний університет; **Т.Л. Опалюк**, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **Н.М. Гончарук**, доктор психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **І.Л. Рудзевич**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **О.В. Гудима**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **О.М. Чайковська**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **Р.Т. Сімко**, кандидат психологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна; **Д.І. Куриця**, кандидат психологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна (відповідальний секретар).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 5 від 23.04.2025 р.)*

А 43 Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2025 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2025. 236 с. Укр., англ., пол.

Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» присвячуються 17-й річниці заснування 10 квітня 2008 року спільної науково-дослідної лабораторії психології навчання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. У матеріалах XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» окреслено найактуальніші проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі психології відповідно до спільних міжнародних науково-дослідницьких проєктів.

Матеріали учасників конференції адресуються фахівцям та усім, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 159.9.07
ББК 88.3я431

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Максименко С.Д., Максименко К.С.

Штучний інтелект та кліпове мислення: виклики та можливості в епоху цифрової фрагментації 9

Janusz Miqso

Rola czynników pośredniczących w interakcji człowiek – media w perspektywie mediatyzacji (kontekst psychologii mediów) 11

Кікінежді О.М., Василькевич Я.З., Розенко Я.П.

Толерантність як ціннісна основа життєдіяльності українських біженців у Європі 13

Куриця Д.І., Соловей А.В.

Когнітивні та емоційні складові явища успіху та невдачі 16

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДВАЛИНИ АТРИБУТИВНИХ ОЗНАК ОСОБИСТОСТІ: ФУНКЦІЇ, РОЗВИТОК, ЗДІЙСНЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ

Азарова Ю.О.

Принцип дії механізму «форклюдії» (forclusion) у психоаналізі Ж. Лакана 18

Бабелюк О.О.

Особливості стратегій подолання у студентів із різним рівнем психологічного здоров'я 23

Грабовська Т.Р.

Роль сім'ї у профілактиці девіантної поведінки 25

Зінченко А.Ю.

Теоретичні підходи до розуміння феномену кризи середнього віку 27

Ivashkevych Eduard, Ruslan Simko

Psychological resourcefulness as a phenomenon of the person's activity 31

Опалюк Т.Л., Балінська А.А.

Психологічні основи формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем 34

Пастушенко В.С.

Друковані підручники в цифрову епоху: когнітивні та фізіологічні особливості сприйняття 37

Скальська Л.О., Горбачов В.О.

Витоки психології: від античних філософів до сучасної науки 39

Wojtyła Olesia

Współczesne patologie społeczne - dynamika zjawisk 41

Школова І.В., Сімко Р.Т.

До проблеми конституційної репрезентації: теоретичний аспект 44

Podsumowanie. Dobra analiza i dobre wykorzystanie czynników decydujących o interakcjach człowieka z mediami mogą być wielką pomocą w kreowaniu świata bardziej ludzkiego, pewnie ciągle także bardziej zmediatyzowanego, ale chciało by się wołać jednak o świat bardziej ludzki (Franciszek, Fratelli tutti, 2020).

О.М. Кікінежді

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
Тернопіль, Україна

Я.З. Василькевич

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Переяслав, Україна

Я.П. Розенко

аспірант кафедри психології,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Переяслав, Україна

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА ОСНОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄВРОПІ**

Ситуація вимушеної міграції українців в умовах повномасштабної російсько-української війни супроводжується відчуттям невизначеності та відокремленості від суспільства, що призводить до акультураційного стресу, «культурного шоку», безпорадності, втрати контролю над власним життям, знецінення особистості та ускладнює інтеграцію у приймаюче суспільство. Тому проблема вивчення феномену толерантності як ключового аспекту в забезпеченні мирного співіснування на міжнародному та особистісному рівнях є гостроактуальним завданням у психологічній науці та практиці.

Проблема толерантності в ціннісній парадигмі постає фундаментальними життєвими принципами, світоглядними переконаннями особистості, які виступають інструментами протидії екзистенційній тривозі вимушених мігрантів. Розглядаючи толерантність як імператив в глобалізаційному сьогоденні, В. Кремень наголошує, що практичним втіленням толерантності є «тривала адаптація й справжня інтеграція зі збереженням етнічної й культурної ідентичності при взаємній повазі культур і звичаїв одне одного» (Кремень, 2011 : 9).

У контексті «генези здійснення особистості» С. Максименко зазначає, що психологія особистості має починатися не з констатації наявних психічних структур і пошуку засобів їх подальшого аналізу, а з «проблеми формування людської суб'єктивності, проблеми засад процесу перетворення об'єктивних умов буття людини у внутрішній світ, що суб'єктивно переживається, опосередковує, спрямовує і мотивує життєдіяльність»

(Максименко, 2023 : 17–18). На думку Г. Балла, толерантність як прояв моральної поведінки співвідноситься зі стійкими ціннісними орієнтаціями особистості та спрямована на усунення антагонізму в міжособистісній взаємодії (Балл, 2007 : 14–22).

Специфіка соціально-психологічної адаптації, як зазначає Т. Титаренко, полягає у швидкості та динамічності змін у сучасному соціальному середовищі. Стресові чинники найбільш деструктивно впливають на самоідентифікаційну, мотиваційну, самореалізаційну та комунікативну сфери особистості. Зокрема, автор серед важливих критеріїв підвищення комунікативної компетентності виокремлює такі «мішені» внутрішніх зусиль: а) зростання толерантності до інакшості тих, хто поруч, їх несхожості на нас, інших цінностей та пріоритетів; б) розвиток емпатійності, чуйності до переживань інших людей; в) формування поступливості, здатності до компромісів заради взаєморозуміння та співробітництва (Титаренко, 2017 : 10–13).

Т. Яблонською схарактеризовано специфіку адаптації різних груп переміщених українських матерів до стресу та нових умов життя, а також виокремлено предиктори успішної адаптації: індивідуальні особливості, почуття когеренції, особливості психоемоційного стану, копінг-стратегії та ін. (Яблонська, & Гайворонський, 2023 : 77–78). Аналіз динаміки емоційного стану українських біженців до і після повномасштабного вторгнення виявив зниження ступеня представленості мобілізуючих (психічний спокій; відчуття сили та енергії) та підвищення демобілізуючих компонентів (страх, побоювання, осторога; засмученість, тужливість), що дозволяє нам розцінити вимушену міграцію українців як несприятливий, демобілізуючий чинник (Василькевич, & Кікінежді, 2025 : 41–49).

У контексті вивчення явища переміщення та унікального досвіду вимушених переселенців у епістемологічному ракурсі значний інтерес викликає розроблена Р. Пападопулосом концептуальна модель «матриці випробувань». Автор вважає явища людських страждань («поліморфну безпорадність», «онтоекологічну невлаштованість», «ностальгічну дезорієнтацію») нормальними формами реакції на нетипові обставини, визначаючи комплексність, унікальність та цілісність особистості, її адаптивність та гнучкість найбільш властивими характеристиками у ефективному подоланні «ідентичності жертви обставин», які повертають біженцям людську гідність (Пападопулос, 2023 : 353–385).

У контексті нашого дослідження важливим є розгляд толерантності як психологічного феномену, системи основоположних базових переконань, ціннісних настанов особистості, інтегральної особистісної якості, що пов'язана з відкритістю і свободою мислення, психологічною стійкістю, резильєнтністю до кризових ситуацій і травматичних життєвих подій.

Емпіричне дослідження толерантності особистості здійснювалося у країнах Європи з вимушено переміщеними українцями. Загальна вибірка становила 40 осіб – 34 жіночої та 6 чоловічої статі віком від 21 до 48 років. Використано тестові методики: експрес-опитувальник «Індекс

толерантності»; шкала базових переконань Р. Янов-Бульман; методика Холмса-Раге для визначення рівня стресостійкості та адаптивності особистості (Злишков та ін., 2016; Розов, 2024).

Толерантність розглядалася як інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність до успішної адаптації в критичних умовах життя через активну взаємодію із зовнішнім середовищем, відновлення нервово-психічної рівноваги і розвиток позитивних взаємин з собою та навколишнім світом.

Емпіричне дослідження дозволило виявити різні аспекти толерантності, а також індекс толерантності як загальний показник толерантності особистості. Рівневий аналіз толерантності вибірки вимушених переселенців за кордоном показав, що за субшкалами «етнічна толерантність» і «соціальна толерантність» переважає середній рівень, за субшкалою «толерантність як риса особистості» домінує високий рівень толерантності. Аналіз представленості рівнів узагальненого індекса толерантності особистості показав переважання середнього рівня, для якого характерний прояв як толерантних, так й інтолерантних рис залежно від соціальних ситуацій, в яких знаходяться особистості. Визначено ступінь опірності стресу як показника адаптивності особистості: у вибірці вимушених переселенців за кордоном домінує низький рівень опірності стресу, їм характерний високий рівень стресового навантаження і низький рівень стресостійкості.

Висновки. Базові переконання вимушено переміщених українців за кордоном здебільшого знаходяться в межах показників від середнього до високого рівнів, що свідчить про їхнє налаштування на успішну соціально-психологічну адаптацію та подальшу самореалізацію. Особи із заниженими показниками переконань у контрольованості світу та самоконтролі потребують як надання психологічної підтримки, так і сприяння у залученні в повноцінну життєдіяльність у новому соціокультурному середовищі з боку приймаючої громади. Пріоритетними напрямками соціально-психологічної роботи є підвищення самоприйняття та емпатії, відновлення самоефективності, розвиток рефлексивності, переосмислення ціннісних орієнтацій, конструювання нових життєвих орієнтирів.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. Актуальні методологічні питання дослідження моралі і моральної поведінки. *Соціальна психологія*. 2007. Спец. випуск. С. 14–22.
2. Василькевич Я., Кікінежді О. Динаміка емоційних станів як показник адаптації українських біженців у країнах Європи. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. № 1 (83). С. 41–49. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-41-49>
3. Злишков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
4. Кремень В.Г. Толерантність як імператив: національна ідентичність в добу глобалізації. *Науковий випуск Миколаївського державного університету імені В. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Т. 1. Вип. 32. С. 6–9.
5. Пападопулос Р. У чужому домі. Травма вимушеного переміщення: шлях до розуміння і одужання / пер. з англ. І. Бодак і Н. Яцюк. Київ : Лабораторія, 2023. 416 с.
6. Розов В.І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення : науково-практичний посібник. Київ : КНТ, 2024. 711 с.

7. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології; за наук. ред. Т.М. Титаренко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.

8. Теорія і практика дослідження взаємодії суб'єктів освітнього простору в парадигмі генетичної психології : *монографія* / за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 225 с.

9. Яблонська Т., Гайворонський Г. Особливості адаптації переміщених українських матерів в умовах війни. *Психологія перед лицем російсько-української війни* : збірник тез Українсько-польської наукової конференції, 19–20 травня 2023 р. Львів, 2023. С. 77–78.

Д.І. Куриця

кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри загальної та практичної психології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, Україна

А.В. Соловей

студентка 4 курсу спеціальності 053 Психологія,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, Україна

КОГНІТИВНІ ТА ЕМОЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЯВИЩА УСПІХУ ТА НЕВДАЧІ

У розмовному мовленні поняття «успіх» і «невдача» мають багатозначний характер. Вони можуть вживатися як для опису об'єктивного результату діяльності людини, її матеріального становища чи соціального статусу, так і для вираження особистих переживань, пов'язаних з оцінкою власних досягнень. Така багатозначність спричиняє плутанину у вживанні термінів як у науково-популярній, так і в академічній літературі. У сучасній науці поняття «успіх» і «невдача» зазвичай трактуються у трьох основних значеннях.

Перше значення стосується об'єктивної оцінки результату діяльності іншої людини. Наприклад, ми можемо назвати когось успішним, навіть якщо особисто його не знаємо, якщо він, скажімо, став відомою людиною. У цьому контексті успіх (або невдача) – це узагальнена оцінка досягнутого результату, яка співвідноситься з суспільно прийнятим стандартом або нормативом. Ці критерії формуються самим суспільством для оцінювання досягнень його членів.

Друге значення термінів пов'язане із суб'єктивною оцінкою результатів власної діяльності. У цьому сенсі успіх – це загальна оцінка людиною досягнутого нею результату в порівнянні з її особистими очікуваннями чи цілями. Основним критерієм тут виступає особиста мета, хоча можуть враховуватись і додаткові чинники, важливі для самооцінки.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА
МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН**

**МАТЕРІАЛИ XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

23 квітня 2025 року

Кам'янець-Подільський – Київ – Херсон – Дніпро – Кривий Ріг – Жешів –
Париж, 2025

Головний науковий редактор
Головний редактор
Відповідальний секретар

С.Д. Максименко
Л.А. Онуфрієва
Д.І. Куриця

Матеріали подано мовою оригіналу.

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних
імен та інших відомостей.

Підписано до друку 23.04.2025 р. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 13,72. Тираж 100. Зам. 160

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р